

Психологиялық даму және жас ерекшелік психологиясы

Дайындаған: Қалибек Б.

Даму және жас ерекшелік

психологиясы пәні

Даму және жас ерекшелік психологиясы пәнінің мәні онтогенездегі психикалық дамудың жалпы заңдылықтарын, дамудың жас кезеңдерін және бір кезеңнен екінші кезеңге көшу себептерін анықтау болып табылады.

Жас ерекшелік психологиясының бөлімдері

Балалар психологиясы

Жастардың психологиясы

Өтудің психологиясы

Геронтопсихология

Даму және жас ерекшелік психологиясының әдістері

Бойлық бөліктер әдісі (бойлық әдіс)

Сызықты әдіс

Біріктірілген (когорт-дәйекті әдісі)

Деректерді жинау әдістері

Тікелей бақылау

Жеке істерді талдау

Жетістіктер мен қабілеттерді тестілеу

Өзін-өзі ақпараттандыру әдістері

Жобалау әдістері

БАЛАЛАР ДАМУЫНЫҢ ЖАС ЕРЕКШЕЛІК

Шала нәресте (0-ден 12 айға дейін)

Ерте жаста (1 жылдан 3 жылға дейін)

Мектепке дейінгі жастағы (3-6 жастан 7 жасқа дейін)

Кіші сыныптар (6-7 жастан 10-11 жасқа дейін)

Жасөспірімдер (11-12 жастан 15-16 жасқа дейін)

Жастық жасы (15-16 жастан 18 жасқа дейін)

Әрбір жастағы жүргізілетін іс-әрекет түрлері

Шала нәресте - ересектермен тікелей

эмоционалды қарым-қатынас

Ерте жаста - манипуляциялық-объективті іс-
әрекет

Мектепке дейінгі жас - бейнелік-рөлдік ойындар

Жасөспірімдер жасөспірімі – оқу іс-әрекеті

Жасөспірім - құрбыларымен жеке қарым-қатынас

Жастар – оқу-еңбек іс-әрекеті

Өсу және даму

Өсу және даму - әрбір жеке ағзаға тән қасиеттердің бірі. Өсу мен даму кезінде мүшелерде сандық және сапалық күрделі өзгерістер байқалады. Адамның туғаннан кейінгі жеке дамуында бірнеше кезеңдерді ажыратады.

Өсу және даму

Өсу

Бүкіл организмнің және сонымен қатар түрлі ағзалар мен тіңдер өлшемдерінің өсуіне байланысты болатын сандық өзгерістер.

Даму

Тіңдер мен ағзалардың морфологиялық дифференцировкасы, олардың функционалдық жетілуі және саналық өзгерістері.

Өсудің ерекшелітері

- ➔ **Өсу және даму үрдістері біркелкі жүрмейді.**
- ➔ **Әртүрлі жас аралығына белгілі морфофункционалдық ерекшеліктер сәйкес келеді.**
- ➔ **Жастық морфология мәліметтерінің дәлелі бойынша – үдемелі өсу кезеңі дифференция үрдісінің біршама баяу өтуімен жүреді және керісінше күшейтілген дифференция өсуінің баяулауына әкеледі.**
- ➔ **10-11 жаста жас аралығында пренубертатты өсу қарғуы болады**

Даму

белгілері

Х. Вермел, Л.С. Выготский және басқа психологтар дамудың негізгі белгілерін немесе өлшемдерін сипаттады. Олардың ішіндегі ең маңыздысы:

- дифференциация, бұрынғы бұрынғы бір элементті бөлшектеу;
- жаңа тараптардың пайда болуы, дамудың жаңа элементтері;
- объектінің әр түрлі тараптары арасындағы байланыстарды қайта ұйымдастыру.

Даму

Прогрессивті даму: функциясы мен қалыптасуын жақсарту арқылы жүретін психикалық процестерді саралау мен ұйымдастыруды ұлғайту арқылы сипатталады.

Регрессивті даму дамудың бәсеңдеуі мен тоқтатылуымен және ақыл-ой қабілеттерін жинақтап жүрумен ұштасқан процестермен сипатталады.

Анемальды даму өсу, дифференциация және психикалық функцияларды ұйымдастыру үдерісінде ішінара немесе үздіксіз бұзылыстармен сипатталады, ол қалыптастыру және жұмыс істеу қабілетін төмендетеді

Теориялық ойлаудың мазмұны бастауыш мектеп жасындағы (В.В. Давыдов)

В.В. Давыдовтың теориялық ойлауы мыналарды қамтиды:

- ✓ айтарлықтай рефлексия, яғни, олардың іс-әрекеттеріне елеулі негіздерді іздеу және қарау;
- ✓ мағыналы талдау, яғни. белгілі бір ерекшеліктерден маңызды байланыстың бөлінуі;
- ✓ мағыналы абстракция; жеке тұлғаның әмбебап негізде оқшаулануы;
- ✓ мағыналы жоспарлау;
- ✓ ықтимал іс-қимыл жүйесін құру және проблеманың шарттарына сәйкес келетін әрекеттің оңтайлылығын анықтау;
- ✓ мағыналы қорыту, яғни, әмбебаптың жеке және жеке адамның тұрақтылығы мен өзара байланысы.

В.В.Давыдов

Магистратурадағы ғылымға келіп, Давыдов интернационализация теориясы мен бірінші кезекте, П.Я.Гальперин жасаған психикалық әрекеттердің кезең-кезеңмен қалыптасуы болды. Оның теориясын түсінуіне және одан әрі осы теорияның шығармашылық дамуына негізделе отырып, ол 1966 жылы атақты мақалада «Баланың ақыл-ой дамуының мәселесін өте күрт жалпылап шешті». «Белсенді топтамада» жарияланған психиканың «қалыптасу» және «даму» концепциялары арасындағы корреляция бар болды. Жинақта 1966 жылғы 30 маусымдағы Мәскеу психологтарының симпозиумына арналған материалдардың бір бөлігі бар. Онда біздің көпшілігіміз XVIII Халықаралық Психологиялық Конгреске дайындық барысында біздің ғылымның ең өзекті әдістемелік мәселелерін талқылады. Бұл мақалада В.В. Давыдов үлкен жолмен, мектепке дейінгі балалар мен жасөспірімдердің психикасын қалыптастырудағы оқытудың шешуші ролін айқындады.

Дж. Пиаженің «Робинсонада», яғни адам психикасының әлеуметтік мәнін елемегені үшін, сынап, Давыдов өзінің бастапқы көзқарасын қалыптастырады: «Адамның психикалық дамуы» терминін қолдануы адамға түсінік берсе де, негізді емес осы терминдің мағынасында және адамның натуралистік теорияларының ұстанымдарына сай келмейді. Егер бұл термин әлі күнге дейін мағынасы бар болса және «адамның психикалық дамуы» тұжырымдамасымен жұмыс істейтін болса, онда Пиаже сияқты адамның автономиясын және өзіндік маңыздылығын, онда түпкілікті талдауда оның әлеуметтік және әлеуметтік табиғатын тану қажет.

Осылайша, ертеректе Давыдов «даму» (психика) терминін жеке адамға қатысты қолданудан бас тартуға шақырады. Оның орнына, ол адамның «психикасының қалыптасуы» терминін қолдануға негізделген деп санайды. Бұл «материалдық және рухани мәдениетте объективтелген, яғни алдыңғы ұрпақтың объективті қызметінде арнайы объектілерде» жалған «әлеуметтік» табиғаттан тыс меңгеру, үйрену, қолдана алу. Бұл өз іс-әрекетін қалыптастыру және, атап айтқанда, оның басқару механизмдері - психика. В.В. Давыдовтың айтуынша, адам қызметінің барлық түрлері мен әдістері, соның ішінде оның жеке қызметі, қажеттіктері, ұмтылысы, басынан аяғына дейін бейімділігі, осы қызметтің әлеуметтік-айқын және белгілі бір мағынасында нормативті сипаттамаларды берудің нәтижесі болып табылады.

Дегенмен, В.В. Давыдов арнайы зерттеулерге мұқтаж қиын мәселелер бар екенін жақсы түсінді. Мысалы, ол қарсыластарының пікірі бойынша, «қалыптастыру пассивтік тұлғаны болжайды, ал даму, керісінше, үлкен белсенділікті талап етеді» деген. Ол өзі алдын-ала айтқан бұл қарсылықтарға келесі жауап береді. В.В. Давыдовтың қалыптасуы кезінде адам болудың объективті үдерісінің әмбебап нысаны түсінеді, өзінің жеке танымдық-ерікті қызметін жоққа шығармайды. Бірақ, - дейді ол, - бұл «іс-әрекетті» тарихи қалыптасқан үлгілерге сәйкес ересектер жасаған балада қалыптастыру керек. «Меншікті» түпнұсқасы емес, бірақ туынды болып табылса да, солай бола тұрса да, ол жеке тұлғаның қызметін одан әрі қалыптастыру процесінде маңызды функцияны алады.»